

ULUSLARARASI SANAT DÜZEYİNE YÜKSELEBİLMİŞ TEK HALK MÜZİĞİ : CAZ

Ar. Gr. Abdülkadir CANDEMİR*

Caz Nedir?

Caz, teknik terimlerle tam olarak tanımlanamasa da, diğer tüm müzik türlerinden kesin olarak ayrılır. Bu, «caz şudur» demekten çok hissedilebilen bir ayrımdır. Cazın çok belirgin iki temel özelliği: «senkop» (syncopation) ve «doğaçlama» (improvisation) tekniğiyle çalınmasıdır (1). Bu iki öğenin kullanıldığı her müzik caz olmamakla birlikte, cazın yan türleri dışında, yorumcu ve besteciler sıklıkla bu tekniklere başvururlar. Caz müzisyenine «yorumcu» denmesinin özel bir anlamı da vardır:

(*) Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

(1) **Syncopation** sözcüğü «eksiltme, kaydırma» anlamlarına gelmektedir. Caz müziğinde çok belirgin olan bu teknik, ritmin aniden ve ölçülü olarak kaydırılması, bir sesin uzun notası üzerine diğer sesin iki veya üç notasının oturtulmasıdır. Türkçe'de «senkop» olarak kullanılmaktadır. **Improvisation** ise, içten geldiği gibi, o anda hissedildiği şekilde çalmaktır. Türkçe karşılığı «doğaçlama»dır. Klasik müzikte notaların akışına bağlı olan sanatçı, cazda daha özgürdür ve her çalgı için geçerli olan doğaçlama solo (yorumcunun kendini gösterdiği «kadans» bölümü) aynı şekilde bir kez daha yinelenemez. Buna dayanarak bazı müzisyenler caz çalmak için nota bilgisine gerek olmadığını söylerler. Tradition (geleneksel) cazın trompet ve vokal ustası Louis Armstrong'a nota bilmeden nasıl çaldığı sorulduğunda, «bunu neden bül-büle de sormuyorsun?» diye karşılık vermesi, doğaçlama tekniğinin ancak ustalık isteyen bir teknik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

«Cazı daha geleneksel müzikten tartışmasız ayıran özelliği, yorumuyla bestecinin yaratıcılığına anlatım aracı olan bir uygulayıcıya değil, genellikle kendi kendisinin bestecisi bir yorumcuya yer vermesidir. Senfonik müzikte beste, cazda ise yorum öne çıkar; sesler yorumlanan temaya değil, yorumlayan sanatçıya özgüdür». (2).

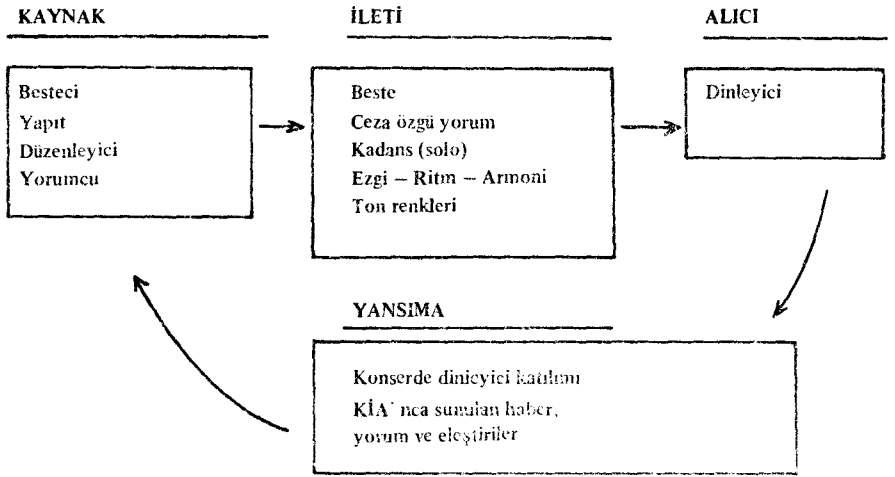
Müzik - İletişim Ortamında Cazın Yeri

Birçok sanat dalı gibi müziğin kökeni de insanın varoluş zamanına indirgenebilir. Önceleri gizemsel ve dinsel biçimlerde ortaya çıkan müzik, temelde insanın anlatmak istediklerini seslerle açığa vurmasıdır.

İletişimin bir bilim dalı olarak gelişmesiyle, müziğin iletişim sanatları içerisindeki yerini belirlemeye çalışan araştırmalar artmıştır.

Günümüzde iletişim sanatları içerisinde müziğin asıl önemi, hem tek başına bir sanat olarak, hem de birçok sanat dalıyla birlikte sunulduğu iletişim zincirini tamamlar özelliğe sahip olmasından gelmektedir.

Klasik iletişim semasından yararlanılarak oluşturulan «müzik iletişimi» (3) şemasını, günümüzde caz müziğine özgü bir yapıyla yeniden şekillendirmek olasıdır:

(2) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi; Ana Yayıncılık; İstanbul, 1987; s. 421.

(3) CEMALCILAR, Ali; İletişim Sanatı Olarak Müziğin Öğretim ve Eğitim Ortamlarındaki Kurumsal Yapısı ile Yaygın Eğitimde Bir Model Önerisi; Anadolu Ün. Yay. No: 280; Açıköğretim Fak. Yay. No: 133; Eskişehir, 1988; s. 26.

Diğer tüm müzik türlerinde ve özellikle Klasik Batı Müziği'nde yapıt ve dolayısıyla besteci büyük önem kazanır. Burada düzenleyiciden söz edilmesi, caz anlayışıyla üretilmemiş bestelerin caza uygulanması gerekliliğindedir. Hafif, pop ya da klasik müzik bestelerinin caz olarak yorumlanması, mutlaka o bestelerin caz formlarıyla düzenlenmesini gerektirir (4).

Kaynak küme içersine yorumcunun alınması tümüyle caz müziğinin doğası gereğidir. Hemen hiç bir müzik türünde yorumcu bu kadar öne çıkmaz. Dolayısıyla parçanın oluşumunda kaynak değerinde rolü ve önemi vardır. İleti başlığı altına müziğin klasik öğeleri yanında, caza özgü yorum (kadans) bölümünü eklemek yararlı olacaktır. Burada «kadans», yorumcunun çalgısıyla başbaşa kaldığı, çalgısına egemenliğini ve doğaçlama tekniğini gösterdiği bölümdür. Bir görüşe göre yorumcu cazda kendi kendisinin bestecisidir (5). İcra sırasında parça adeta yeniden bestelenir ve bu yinelenemeyen bir süreçtir. Cazda çalgıya egemenlik büyük önem taşır ve çoğunlukla yorumculara bunu göstermeleri için fırsat verilir. Kadans caz müziğinde çok rastlanan bir özellik olduğu için ileti kümesinde yer alması zorunlu görülmüştür. Müzik iletişinde doğal olarak var olması gereken Ezgi-Ritm-Armoni yanında, Ton Renkleri de cazda büyük önem taşır. Örneğin tek bir yorumcu aynı parçada bir saksafon ailesinin çeşitli üyelerini ard arda kullanabilir; alto, tenor, soprano... gibi. Bu da ton renklerinde çeşitliliği getirir. Şemada görülen yansıma bu tür müziğin dinleyicisine özgüdür. Caz dinleyicisi konser sırasında, ne klasik müzik dinleyicisi kadar ölçülü ve sabırlı, ne de pop müzik dinleyicisi kadar çılgındır. Caz konserlerinde yorumcu-dinleyici iletişimi baştan sona sürer. Ve caz müzisyenleri bu nedenle stüdyoya zorunlu olmadıkça girmek istemezler. Onlar için konser, dinleyiciyle birlikte «elektriklenerek» oluşturulan bir ayindir.

Caz konserleri KİA tarafından önemle ele alınır. Hemen her ülkede büyük caz ustalarını canlı olarak izlemek büyük çaba gerektirir. Bu konuda KİA'nın konser öncesi ve sonrası yayınları yansıma başlığı altında toplanmalıdır.

(4) Bu konuda caz formlarına çok yatkınlık gösteren Bach müziğinin, cazın usta piyanist ve düzenlemecilerinden Jack Loussier tarafından yorumlanması düzenleyicinin önemini göstermektedir.

(5) AnaBritannica; s. 421.

Cazın Gelişimi ve Önemi

Yüzyılın başında New Orleans'ta Amerikan zenci müziği olarak ortaya çıkan, 1920'lerde Ragtime ve Blues çağını, 1930'larda Big Band, 1925-1935 yıllarında Swing çağını, 1940'larda Bebop çağını, 1950'lerde Cool Jazz ve 1960'larda New Wave akımıyla altın dönemini yaşayan caz; pop-rock ve hafif müziğin baskısıyla 1970'li yılları sönük geçirdikten sonra 1980'li yıllarda büyük bir patlama göstererek neden tekrar bu kadar yaygınlaştı ve tümüyle uluslararası bir müzik haline geldi sorusuna cevap aramak gerekir.

Önce şunu belirtmek gerekir ki:

«Caz, sanat müziği düzeyine erişmiş ve dünyanın malı olmuş tek, halk müziği türüdür». (6).

Caz, kökeni Afrika olan bir halk müziği türüdür. 1510 yıllarından başlayarak Afrika'dan Amerika kıtasına getirilen köleler kendi kültürlerini de taşıdılar. Beyazlar tarafından köle olarak kullanılan siyahlar, acılarını ve duygularını çalıştıkları mekanlarda halk şarkılarıyla ve ritimleriyle dile getirdiler. Kıtaya getirilen zenciler hristiyanlaştırıldılar ve bu iki kültürün birleşmesi cazın ilk örneklerinden «sipiritual» müziğinin oluşumuna yol açtı.

Cazın bugünkü uluslararası popülerliğe ulaşmasında zencilerin kültürlerini Amerika gibi bir ülkeye taşımalarının büyük payı vardır. 1900 yıllarında New Orleans'ta ortaya çıkan caz, «Habanera» adlı bir dans ritminin zenci ezgileriyle birleşmesinden oluşmuştur. Daha sonra cazı bir dans ve ticari müzik haline getiren Amerikalılar'ın caza ihanet ettikleri görüşü varsa da cazın ortaya çıkışında ve gelişiminde Amerika'nın payı büyüktür.

Cazda Amerika'nın payından söz ederken bu ülkede yetişen önemli cazcılardan kısaca söz etmek gerekir:

«Önemli cazcıların her biri belli bir stilin temsilcisi durumuna gelmiştir. Buddy Bolden, eski halk müziğinin cazın ilk biçimlerine geçişini; Sidney Bechet, New Orleans stilini; Bessie Smith, «blues»u, Bix Beiderbecke, Chicago stilini; Duke Ellington, «Orchestral Swing»i; Coleman Hawkins, «solo swing»; Ella Fitzgerald, modern caz şarkısını; Dizzy Gillespie, büyük orkestral «bebop»; Charlie Parker, «combo bebop»; Lennie Tristano «cooljazz»; Louis Armstrong'a gelince, o da bütün cazı temsil eder». (7).

(6) SÖZER, Vural; Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi; Remzi Kitabevi; İstanbul, 1986; s. 139.

(7) SÖZER, Vural; İstanbul, 1986; s. 265.

Amerika'da yeni akım ve ustaların ortaya çıkışıyla dünyanın her yerine yayılan caz, zaman zaman ülkelere özgü kültürlerin de katkısıyla yeni biçimlere büründü. Günümüzde Avrupa'nın kuzeyinde «Kuzey Cazı»ndan, güneyde Latin Caz'dan etkilenen «Akdeniz Cazı»ndan söz edilebilirken, Sovyetler'de ve Japonya'da yeni ustalar ortaya çıktı. Hatta özellikle Avrupa ve Amerika'da Türk ezgilerini caz anlayışıyla yorumlayan Türk ve yabancı müzisyenler kendilerinden övgüyle söz ettirdiler (8).

Günümüzde Caz

1970'li yıllarda klasik cazın gerilemesi bir yandan disko, pop ve rock türlerinin daha gözde duruma gelmesiyle; bir yandan da caz müzisyenlerinin elektronik aletlerle müzik yapmalarına bağlanabilir. Örneğin, 1940'ların sonundan günümüze gelinceye kadar neredeyse cazın tarihini belirleyen ve bir okullu olan (9) trompetçi, orkestra şefi ve besteci Miles Davis; 1950'lerde «cool jazz» üslubunu, 1960'larda modal yaklaşımları yaratırken; 1970 yıllarında «jazz-rock» anlayışını caz dünyasına getirmiştir. Bu yıllarda yaptığı «Tutu» ve «Siesta» gibi albümler, klasik caz formlarından oldukça uzak deneysel çalışmalardır.

Caz için karanlık sayılabilecek 70'li yıllardan sonra, 80'li yıllara gelindiğinde caz dünyasında büyük bir patlama yaşandı. Özellikle gençler bu müziği tekrar keşfettiler ve ard arda caz festivalleri düzenlendi. Ülkemizde de hissedilen bu gelişmenin sonucunda caz festivalleri ve caz dinleyicileri arttı. Türkiye'de Dizzy Gillespie (trompet), Oscar Peterson (piano), Ahmad Jamal (piano), Johnny Griffin (tenor saksafon), Bobby Hutcherson (vibrafon), James Moody (nefesli çalgılar), Dave Holland (bas), Diane Schuur (Vokal), Miles Davis (trompet), B. B. King (gitar, vokal), Ray Charles (piyano, vokal), Branford Marsalis (tenor-soprano saksafon)... gibi çok önemli caz ustalarını konserde izlemek neredeyse büyük ayrıcalık sayıldı.

Türkiye'de dinleyici kitlesinin özgün ve sanat düzeyi yüksek müzik örneklerine artan ilgisinde; müzik-iletişim şemasında yer alan KİA'nın büyük payı olduğunu da unutmamak gerekir.

(8) Özellikle ABD'de Muvaffak Falay ve Arif Mardin, İsveç ve Hindistan'daki çalışmalarıyla Okay Temiz, Danimarka'da Atilla Engin, Almanya'da Tayfun Erdem, bu alanda çok başarılı çalışmalar yaparak bir çeşit kültür elçisi oldular.

(9) New York Juilliard Müzik Okulu (1945).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi;** Ana Yayıncılık; İstanbul, 1987.
- CEMALCILAR, Ali; İletişim Sanatı Olarak Müziğin Öğretim ve Eğitim Ortamlarındaki Kuramsal Yapısı ile Yaygın Eğitimde Bir Model Önerisi;** Anadolu Ün. Yayınları No. 280; AÖF Yayınları No. 133; Eskişehir, 1988:
- SÖZER, Vural; Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi;** Remzi Kitabevi; İstanbul, 1986.
- The Oxford Junior Companion to Music;** Oxford University Press; Second Edition; London, N. Y., Toronto, 1979.
- Larousse Encyclopedia of Music;** Tenth Impression, 1981 (The World of Jazz).
- Müzik Ansiklopedisi;** Ankara, 1985 (Caz Müziği Bölüm Yönetmeni Dr. Sargut Şölcün).
- Plak: The Jacques Loussier Trio Plays Bach's Brandenburg Concerto No. 5 In D Major** with The Royal Philharmonic Orchestra.